

Niet vluchtig maar vaardig (deel 1)

Luistervaardigheid moderne vreemde talen in de Tweede Fase havo/vwo; verslag van een praktijkproject

Deel 1. Integraal verslag

Als voorbereiding op de vernieuwing in de Tweede Fase heeft de SLO onder andere¹ een omvangrijk praktijkproject luistervaardigheid uitgevoerd. Circa 45 docenten Duits, Engels en Frans beproefden in de voorexamen- en examenklassen havo/vwo een meerjarentraject dat door de SLO-projectgroep is ontwikkeld. De veldadviescommissie mvt (Valo) die het project begeleidde en evalueerde, zal nog dit jaar een uitvoerig rapport uitbrengen. In afwachting daarvan doen SLO-medewerkers verslag.

Een van de overwegingen van Levende Talen om SLO te vragen een praktijkonderzoek te doen, was de constatering dat het niveau luistervaardigheid de laatste jaren een dalende tendens vertoont.² Vooral bij Frans en Duits is dat het geval. Een sluitende verklaring is nog niet voorhanden. Praktijkdocenten³ noemen factoren als minder gemotiveerde leerlingen, weinig aansluiting bij de wereld van de leerling als het gaat om onderwerpkeuze en mediagebruik, en weinig systematische training. In het buitenschoolse leven van de leerlingen komt het bovendien maar sporadisch voor dat zij langere tijd luisteren zonder beeldondersteuning. Dat geldt voor vreemde taal en moedertaal. Aanleiding genoeg dus om na te gaan of de doorsnee klaspraktijk qua programmering en organisatie niet voor verbetering vatbaar is. De invoering van het nieuwe examenprogramma en een 'studiehuisdidactiek' bood de SLO projectgroep een goede insteek voor het opzetten van een praktijkproject voor Duits, Engels en Frans.

In dit artikel wordt achtereenvolgens ingegaan op

- kenmerken van de huidige doorsnee praktijk;
- de veranderingen die zich aandienen, o.a. het nieuwe eindexamenprogramma en de studiehuiscontext;
- de organisatie van het project;
- de opbouw van het programma;
- de typen teksten en onderwerpen;
- typering en voorbeelden van materialen en leerlingactiviteiten;
- het deelproject extensief luisteren;
- de opgedane ervaringen.

Typering van de huidige praktijk bij luistervaardigheidstraining

Afgezien van incidentele situaties waarin wel sprake is van een gestructureerde, gefaseerde aanpak, leert de praktijk dat op de meeste scholen de training van luistervaardigheid bestaat vooral uit een overdaad aan activiteiten op basis van Cito-examentoetsen. De terugslag hiervan op het trainingsprogramma valt te betreuren. Het lijkt op het eindeloos herhalen van het rijexamen terwijl van beheersing en ervaring eigenlijk nog geen sprake is. Het is ook funest voor de belangstelling van de leerlingen; de eindeloze gevarieerdheid van potentieel geschikt luistermateriaal wordt gereduceerd tot een beperkt aantal tekstsoorten. Leerlingactiviteiten die leiden naar een vooraf vastgesteld doel (samenvatting, analyse van bedoelingen van de spreker, gegevens verzamelen, vergelijken van teksten, voorspellingen doen, schematiseren, om er maar enkele te noemen), komen maar sporadisch voor. Het ontbreken – tot voor kort – van meer fijnmazige eindtermen is daar in zekere mate debet aan. Maar er is meer. De eenzijdige aandacht voor audiomateriaal en het niet systematisch gebruiken van het hedendaagse medium bij uitstek: video.

Een ander punt van kritiek is dat luisteren bij de training op school meestal een collectieve activiteit is: alle leerlingen doen op hetzelfde moment hetzelfde. Het gevolg is dat van individualisering en feedback naar de individuele leerling weinig terecht komt. Bovendien is de aard van de werkvorm en activiteit maar zelden afgestemd op paar- of groepswork. Daar komt nog bij dat consequent gebruik van de doeltaal als voertaal door docent en leerlingen in de klas-situatie geen regel is.

De conclusie is dan ook dat in de schoolpraktijk een gefaseerde opbouw van luistervaardigheid waarbij de leerling actief, taakgericht en doelstellingbewust bezig is, tot nu toe maar zelden wordt aangetroffen. De deelnemers aan het SLO-project onderschrijven deze conclusie en ontleenden dan ook deels hieraan hun motieven om aan het project deel te nemen.

Nieuwe perspectieven

Klasse-organisatie en het inhoudelijk kader zijn bij de luistervaardigheidstraining notoir lastige zaken en zullen dat ook zeker blijven. Op drie terreinen echter is er sprake van veranderingen die in vergelijking met de huidige praktijksituatie houvast bieden voor verbetering.

Het examenprogramma

Het nieuwe eindexamenprogramma voorziet in een vrij gedetailleerd doelstellingskader. De meest opvallende vernieuwingen zijn te vinden in de twee laatste subdomeinen: extensief luisteren en algemene vaardigheden. De kandidaten moeten ruime ervaring hebben opgedaan 'met extensief luisteren naar op beeld- en geluidsdragers opgenomen materiaal' en 'met de techniek van het aantekeningen maken (*note-taking*) als strategie om een tekst aan te pakken'. Daarnaast zijn er vijf eindtermen geformuleerd in het subdomein taalvaardigheid. Met uitzondering van eindterm 1 ('... aangeven of een gesproken tekst, gegeven een bepaalde informatiebehoefte, relevante informatie bevat, en zo ja, welke ...') zijn dit overigens doelen die in de huidige praktijk en in de bestaande Cito-toetsen - al dan niet expliciet - reeds aan de orde komen⁴.

Zelfstandig leren en studielast in het studiehuis

Bij de uitvoering van een programma voor luistervaardigheid moet rekening worden gehouden met het principe van de studielast. Dit uitgangspunt heeft onder andere tot gevolg dat het trainen van luistervaardigheid anders georganiseerd moet worden. Zoals we eerder opmerkten, kenmerkt zich de huidige situatie met betrekking tot luistervaardigheid vooral doordat er veel klassikaal gedaan wordt: iedere leerling evenveel, even lang, op hetzelfde moment. Zouden we de beschikbare studielast op eenzelfde manier willen organiseren, dan zou een groot deel van de contacturen hierdoor worden opgeslokt. Dat lijkt niet de oplossing. De grote individuele verschillen tussen leerlingen en de noodzaak gericht feedback aan de leerling te geven, vragen om andere organisatievormen.

Om hoeveel studielasturen gaat het eigenlijk? De vakontwikkelgroep mvt heeft indertijd ruwe schattingen gemaakt met betrekking tot de verdeling van de studielast over de vaardigheden. Op grond daarvan komen we tot een geschatte besteding voor de verschillende talen en schooltypen. Bij deze vingeroefening gaan we uit van afgeronde nettogetallen die afgeleid zijn van de toebedeelde hoeveelheid studielast minus 10 procent (de door de overheid vastgestelde tijd voor overhead), en sluiten extensief luisteren daarbij in.

Voor Engels vwo komen we dan op 70 SLU (van totaal 400). Voor Engels havo geldt ongeveer hetzelfde getal (65 van totaal 360). Voor Duits en Frans ligt dat gecompliceerder als gevolg van de opdeling van deze talen in deelvakken. Voor het havo is voor het deelvak spreken/luisteren Frans/Duits 145 uur beschikbaar. Een vaste verdeelsleutel voor deze studielasturen is niet gegeven en het is aan programmakers, auteursteams en aan de docenten zelf om een zinvolle verdeling tussen beide vaardigheden te maken. Een criterium daarvoor zou kunnen zijn dat veel luisteren in het algemeen de gespreksvaardigheid bevordert. De leerlingen worden op die manier zoveel mogelijk blootgesteld aan vreemdtalige input. En afgaande op de bijdrage van buitenschools leren bij Engels is dat een niet te onderschatten effect. Zo'n redenering zou ervoor pleiten om bij Frans en Duits

een (globale) verdeling van 60 uur spreken en 85 uur luisteren te hanteren. Dit luisterdeel omvat dan ook het extensieve luisteren waarin leerlingen zich vooral buiten de contacturen om zullen moeten trainen. Op het vwo maakt luisteren deel uit van het deelvak spreken/luisteren/schrijven/literatuur (Frans/Duits 2), waarvoor 290 uur beschikbaar is. In eerste instantie ligt een gelijkmatige verdeling voor de hand, maar omdat de confrontatie met de vreemde taal in vergelijking met het deelvak spreken/luisteren op het havo hier toch intensiever is, zouden wat nuanceringen kunnen worden aangebracht. Nemen we aan dat er ongeveer 70 uur aan literatuur en evenveel aan schrijfvaardigheid wordt besteed, dan maken de resterende 150 uur eveneens een verdeling van 65 spreken en 85 luisteren mogelijk.

Vanzelfsprekend zijn genoemde aantallen uren inclusief de verwerkingstijd en die kan, afhankelijk van het type verwerkingsvorm, nogal verschillen. Een globale luisteropdracht kost altijd minder verwerkingstijd dan een opdracht waarbij intensief geluisterd moet worden, aantekeningen gemaakt en mogelijk ook nog samengevat moet worden.

Bredere acceptatie van een taakgerichte benadering

Los van het nieuwe examenprogramma en een studiehuiscontext heeft zich de afgelopen jaren een duidelijke verandering voltrokken in de didactiek van de luistertraining. Een vergelijking tussen de laatste generatie leergangen basisvorming met ouder lesmateriaal laat dat heel pregnant zien. Trefwoorden zijn nu authenticiteit en doelgericht luisteren in realistische situaties. Het verschil in leerlingactiviteiten is dan ook treffend. Schematiseren, aantekeningen maken, inventariseren en samenvatten gaan de plaats innemen van stereotype opdrachten als 'Luister naar de tekst en beantwoord de volgende vragen'. Deze lijn is tot op heden nog maar mondjesmaat doorgetrokken naar de bovenbouw. De meeste leergangen voor de Tweede Fase echter, die nu net op de markt verschenen zijn, sluiten wel aan bij deze tendens.⁵

Een tweejarig praktijkproject

De opzet van het SLO-project zag er als volgt uit. Per taal tekenden ongeveer 15 docenten van even zo veel scholen in om het SLO-programma in de cursusjaren 97/98 en 98/99 uit te voeren in resp. de voorexamen- en examenklassen van havo en vwo. De afsluiting vond plaats op de gebruikelijke wijze door middel van de landelijke Cito-toets.

In termen van studielast werd in de planning gemikt op een programma van circa 30 studielasturen (voor meer detailgegevens zie bij Componenten en opbouw van het programma). Uitgangspunt daarvoor was het gegeven dat het programma ongeveer de helft moest dekken van de voor luistervaardigheid beschikbare studielast. Die bedraagt zoals we eerder als aangaven naar inschatting voor:

- Engels vwo 70 uur, havo 65 uur;
 - Frans vwo (Frans 2) 85 uur, havo (Frans 1) 85 uur;
 - Duits vwo (Duits 2) 85 uur, havo (Duits 1) 85 uur.
- Bij het vaststellen van de duur van het SLO-program-

ma is er vanuit gegaan dat luisteren ook plaats vindt bij uitvoering van andere programma-onderdelen als gespreksvaardigheidstraining, bij extra aandacht voor extensief luisteren, bij projectmatig werken, en tijdens interactie docent-leerling, en leerling-leerling. Gekozen is dus voor een leerlijn waarin de vaardigheid niet geïntegreerd is in bijvoorbeeld een thematische/projectmatige opzet, waarbij ook de andere vaardigheden aan bod komen. Er kleven bezwaren aan zo'n geïsoleerde benadering, maar om grip te krijgen op opbouw en fasering van het programma was daar niet aan te ontkomen.

SLO-medewerkers bedienden zich bij de ontwikkeling van de materiaalblokken van bronnen van diverse aard. Voor Engels werd onder meer gebruik gemaakt van proefmateriaal dat door het Cito was ingezet bij een praktijkproject rond de eindtermen bij de handelingen.

Componenten en opbouw van het programma

In het eindexamenprogramma worden voor luistervaardigheid een drietal nieuwe elementen met name genoemd. Aanvullend op de vijf eindtermen wordt het belang van *kijkend luisteren* benadrukt. Handlingsdoelen zijn het *maken van aantekeningen* en *extensief luisteren*. In de samenstelling van het SLO-programma hebben deze drie kritische vernieuwingspunten als ijkpunt gefungeerd. We noemen ze kritisch, omdat ze op drie belangrijke componenten betrekking hebben: uitbreiding van inputmedia, omgaan met praktische instrumentele vaardigheid en het maken van luisterkilometers. In de loop van het traject werd duidelijk dat aan het verder ontwikkelen van elementaire luisterstrategieën zeer veel aandacht moest worden besteed. Bij het inputmateriaal is voor ruim de helft gebruik gemaakt van video. Het programma wordt ook gekenmerkt door een grote variatie aan leerlingactiviteiten. In plaats van passief luisteren met controlevragen achteraf is de leerling voortdurend in de weer met reageren op het gehoorde met handelingen als schematiseren, categoriseren, ordenen en bespreken met een medeleerling. Daarbij neemt de sturing vanuit materiaal en docent geleidelijk af en komt er steeds meer ruimte voor het maken van aantekeningen op een wijze die de leerling zelf als het meest effectief ervaart.

De totale uitvoeringstijd van het programma was gemiddeld voor de drie talen (havo en vwo) circa 30 uur. Dat is ongeveer 40 procent van de eerder ingeschatte studielast voor het hele bovenbouwtraject. Over het hele programma verhoudt de inputtijd (afspeeltijd van de tekst) zich tot de verwerkingstijd ongeveer als 1 staat tot 3. Video-input was in termen van tijd ongeveer even lang als audio-input. Extensief luisteren, waarbij de leerlingen langere teksten beluisterden met aangepaste uitvoeringsopdrachten, nam een belangrijke plaats in. Deels was dit onderdeel ingepast in de ontwikkelde leerlijn. Om ervaring op te doen met werken buiten contacturen was een deelproject ingebouwd waarbij leerlingen op basis van eigen keuzes drie uren studielast naar eigen inzicht konden vullen. Dit deelproject

extensief luisteren is het onderwerp van een apart artikel dat u aantreft in aansluiting op dit verslag.

De fasering van een programma luistervaardigheid is vaak moeilijk aan te geven. In de opbouw van het SLO-programma is een aantal dimensies onderscheiden die sturing geven aan progressie in de leerlingactiviteiten. In de startfase wordt aandacht besteed aan bewustwording van wat luisteren eigenlijk is. Aan de hand van gemanipuleerde beeld- en geluidsopnamen komen hierbij de rol van doelgericht luisteren, het belang van de context, de rol van voorkennis en de betekenisversterking door beeldgebruik aan de orde. Getracht is een geleidelijke verschuiving van gesloten naar meer open taken aan te brengen. In *tekstsoorten*, *taalgebruik* en *stijl* zijn ook ruwweg verschillen in complexiteit te herkennen. *Spreeknelheid* en *ideolect* zijn criteria van weer een andere orde. Bij de *onderwerpkeuze* is geprobeerd geleidelijk te verschuiven naar zaken die wat minder dicht bij huis liggen. Voor wat betreft *het zicht dat de leerling op zijn eigen leren heeft* tijdens de uitvoering is getracht geleidelijk aan minder sturing uit te laten gaan van het materiaal en de docent.

Er is relatief weinig onderscheid gemaakt in het programma-aanbod tussen havo en vwo. Voor een aantal taken is dat wel gebeurd, vooral aan het eind van het traject. De verschillen hadden betrekking op het niveau-onderscheid zoals dat in het examenprogramma geformuleerd wordt, en dat betrekking heeft op het aangeboden taalmateriaal:

niveau 3	niveau 4
• transparante opbouw	• complexe opbouw
• redundant, concreet	• weinig redundant, abstract
• spreektempo normaal	• spreektempo: van normaal tot snel
• elementaire kennis mbt de traditionele moedertalen	• algemene kennis mbt de traditionele moedertalen

Typen teksten en onderwerpen

De kans om binnen het programma een grote variatie aan tekstsoorten en onderwerpen op te nemen is met beide handen aangegrepen. De keuzeterreinen genoemd in het eindexamenprogramma zijn zo algemeen geformuleerd (sociale contacten, persoonlijke behoeften en studie) dat ze daartoe alle gelegenheid bieden. In plaats van het beperkte scala dat in het audio-aanbod van leergangen en Cito-toetsen aan de orde komt, omvat het programma tekstsoorten van velerlei aard: van talk-shows tot lezingen, van documentaires tot nieuwsuitzendingen, van werkoverleg tot een kort verhaal, waarbij de verhouding geluid versus beeld plus geluid voor de drie talen gemiddeld ongeveer fifty-fifty is.

Ter illustratie van de variatie in onderwerpen, tekstsoorten en tijdsbesteding volgt hieronder de inhoudsopgave van een deel (circa 20 procent) van het programma Engels.

Overzicht van taken, activiteiten en tijdsbeslag

Taak	Titel	Tekstsoort	Audio/video	Duur tape	Duur taak
14	<i>This is the news</i>	<i>news bulletins</i>	video	20	
			audio	5	65
15	<i>Horror told, not seen</i>	<i>(literary) short story</i>	audio	12.30	45
16	<i>The mysterious events at a country house</i>	<i>anecdote</i>	audio	4.45	30
17	<i>Look who's talking</i>	<i>talk show</i>	video	28	70
18	<i>District nurses</i>	<i>chat (on work in progress)</i>	audio	4.05	25
19	<i>Two songs: Tom Lehrer</i>	<i>songs: She's my girl So long Mom</i>	audio	3	25
				3	25
20	<i>Order or chaos</i>	<i>lecture</i>	audio		45
21	<i>Building sight USA: The Chrysler building</i>	<i>documentary</i>	video	12	30
22	<i>Fixing appointments</i>	<i>planning talk</i>	audio	2.25	25
23	<i>Spot the differences</i>	<i>dialogue</i>	audio	2.30	20
24	<i>Ruby Wax meets Goldie Hawn</i>	<i>interview</i>	video	28	45

Typering van materiaal en leerlingactiviteiten

Het sleutelwoord is *taakgericht*. Elke taak in het programma begint dan ook met een doelomschrijving. Een voorbeeld voor elk van de drie talen:

- Aan de hand van aantekeningen een verhaal ('Krimi') reconstrueren.
- To understand John Malkovitch's feelings towards the Chrysler building.
- Gebruik maken van je voorkennis uit Nederlandstalige bronnen om (moeilijke) Franstalige nieuwssitem te begrijpen.

Alle activiteiten binnen zo'n taak (*warming-up*, voorkennis verzamelen, oriënteren, luisteren/kijken, uitvoeren, evalueren) richten zich op het bereiken van dat doel. De luisteractiviteit sec wordt uiteraard individueel uitgevoerd. Daarnaast wordt zoveel mogelijk in tweetallen gewerkt. De taak moet zoveel mogelijk docent-onafhankelijk kunnen worden uitgevoerd. Dit is een lastig punt omdat in de scholen faciliteiten voor werken in groepjes maar spaarzaam voorhanden zijn. Samenwerking tussen leerlingen bestaat

dan ook vooral uit nabespreken van verrichte deeltaken, controle op voorspellingsuitspraken, bespreking van het gezamenlijk resultaat aan de hand van controlebladen, reflectie.

Elke taak heeft een uniform *format*. Na de doelstelling volgt informatie over de activiteiten, de werkvorm en de geschatte tijdsduur. Instructies, hulpmiddelen (*schema, matrix, context-informatie, herkomst, etc.*) en tips completeren het taakblad.

Hierbij een voorbeeld van een onderdeel Duits, waarbij via een eerste korte oriëntatie deels met/deels zonder geluid de voorkennis rond het onderwerp wordt geactiveerd. In een tweede werkblad, met dezelfde drielideling, voert de leerling opdrachten uit op basis van

- de herkenning van een aantal sleutelwoorden;
- een persoonlijke reactie op de inhoud van de tekst, en
- een nabespreking van de activiteiten.

Testfall Tschernobyl – Eine Reise in die verbotene Zone

(Die erste minute der Reportage)

Stap 1: voor het luisteren

Beantwoordt bitte die Fragen

1. Sieh dir die erste Minute der Reportage ohne Geräusche an. (Die Aufnahme steht so auf dem Videoband.) Beschreibe danach, was du gesehen hast.

2. Weißt du, auf Grund von dem, was du gesehen hast, wer diese Leute sind?

Ja / Nein

Weißt du, jetzt woher diese Leute kommen?

Ja / Nein

Weißt du, wohin diese Leute gehen wollen?

Ja / Nein

Weißt du, warum diese Leute verreisen?

Ja / Nein

Stap 2: tijdens het luisteren (en kijken)

Sieh dir jetzt die erste Minute der Reportage mit Geräusche an.

Beantworte dann die gleichen Fragen.

3. Woher kommen diese Leute?

4. Was vereint diese Leuten?

5. Wohin fahren diese Leute?

6. Warum fahren diese Leute nach dieser Gegend?

Stap 3: na het luisteren (en kijken)

7. Konntest du dir die Antworten zu den Fragen 3 bis 6 auch schon auf Grund der Bildaufnahmen ausdenken?

Ja / Nein

8. Hättest du die Fragen 3 bis 6 auch beantworten können, wenn du nur die Stimmen und Geräusche gehört hättest?

Ja / Nein

9. Was war in diesem Fall der Mehrwert der Bildaufnahmen?

Aan de meeste taken ligt een vergelijkbare driedeling ten grondslag: voor/tijdens/na het luisteren. In sommige gevallen wordt – afhankelijk van de gecompliceerdheid van tekst en/of taak – meer dan eenmaal geluisterd. In de voorfase pleegt de groep gezamenlijk een warming-up aan de hand van bijvoorbeeld provocerende uitspraken van de docent en wordt voorkennis geactiveerd. Daarna oriënteert ieder zich op het gehele taakblad. Daardoor ontstaat een duidelijk beeld van de opdracht. De uitvoering wordt onderbroken door overlegmomenten tussen de leerlingen. Vervolgens vindt controle plaats op de resultaten, eerst weer in tweetallen. Tenslotte meestal ook door de hele groep.

Het taakblad is zoveel mogelijk in de doeltaal gesteld. Bij Engels en Duits wat consequenter dan bij Frans. Afrondend evalueren de leerlingen het werk en hun leren op een aantal punten. Daartoe zijn in het leer-

lingenmateriaal logboekformulieren opgenomen waarop leerlingen per taak uitspraken kunnen doen. In de eerste fase van het project waren dat open vragen.

Hieronder een voorbeeld uit het project Frans: het evalueren van een serie opdrachten.

Logboekformulier bij Jeunes Francophones

1. Ik heb gekeken naar aflevering _____ op (datum en tijdstip) _____
2. Geef in maximaal 5 zinnen een samenvatting van de aflevering.
3. Hoe vond je de inhoud van deze aflevering? Waarom?
4. Zie je uit naar de volgende aflevering? Waarom wel/niet?
5. Vond je het programma moeilijk te volgen? Waarom wel/niet?

Kies uit de volgende mogelijkheden: (vul in ja of nee)

- er werd niet te snel gesproken
 - ze spraken duidelijk
 - ik kon me de situatie goed zelf voorstellen
 - ik verstond niet alles, maar het beeld heeft me veel geholpen
 - het was niet te lang
 - veel dingen werden (op een andere manier) herhaald
 - ik (her)kende al veel woorden
6. Ga je bij een volgende aflevering anders kijken en luisteren? Zo ja, wat ga je dan veranderen?

Deze steeds terugkerende opdrachten zijn gaande het project op verzoek van leerlingen en docenten vervangen door afvinkbladen, waarvan op de volgende pagina een voorbeeld uit het programma Engels.

Het deelproject extensief luisteren.

Het belang van extensief luisteren zal door weinigen ontkend worden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit onderdeel opgenomen is als handelingsdeel in het eindexamenprogramma. Net zoals bij een vrij leesprogramma zijn begripsbepaling, organisatie en afsluiting echter notoir lastig.

Eerder in het artikel anticipeerden we al op het idee dat vooral extensief luisteren uitstekende kansen biedt om leerlingen buiten contacttijd aan hun vaardigheid te laten werken. Om na te gaan wat deze vorm van zelf-verantwoordelijk leren oplevert, werd door een aantal van de deelnemende docenten een deelproject uitgevoerd. Daarover rapporteren we in het aansluitend artikel.

De ervaringen samengevat

In de slotparagraaf van dit artikel vatten we de verworvenheden van het SLO-project samen. Verreweg de meeste waardering van leerlingen en docenten gaat uit naar de mogelijkheden die de aanpak biedt voor een *actieve opstelling van de leerder*. De heldere doelformulering en het inspelen op voorkennis spelen daarbij een belangrijke rol. Het aanzienlijke aandeel van video-input en het doe-karakter van de opdrachten geven de training een realistisch karakter. Andere elementen die een positief onthaal krij-

gen, zijn de grote variatie in tekstsoorten en in lengte van de taken, en de samenwerkingsmogelijkheden in tweetallen. De reacties van leerlingen en docenten op de prikkels die het materiaal biedt voor een actieve opstelling van de leerling bevestigen de typering van de huidige praktijk die we in de inleiding schetsen. Luisteren dient meer te zijn dan al luisterend een antwoord te geven op controlevragen.

gevraagd hun eigen aanpak aan te wenden in meer open opdrachten als: *Welke argumenten van de spreker deugen volgens jou niet?*

Het maar in beperkte mate operationaliseren van het onderscheid havo/vwo is niet echt als een probleem ervaren. Het niveauverschil kristalliseerde zich in voldoende mate uit in de output, detaillering en pro-

Logboekje luistervaardigheid task 15 - 19 (Engels)

Gebruik de coderingen: 1 (zeer negatief, zeer oninteressant)
 2 (onvoldoende, niet erg aantrekkelijk)
 3 (voldoende, zinvol, spreekt me aan)
 4 (uitstekend, aantrekkelijk, effectief)

	Task 15	Task 16	Task 17	Task 18	Task 19
Lengte van de task					
Aantrekkelijkheid onderwerp					
Niveau (taal)					
Aard van de opdrachten					
Samenwerking met partner					
Ik heb er weer wat bijgeleerd					
Samenvattend					
Opmerkingen					
Samenvattende codering na tasks 15-19					

Met *kijkend luisteren* is veel ervaring opgedaan. De uitkomst is voorspelbaar: de combinatie beeld/geluid is voor praktisch alle leerlingen regel in hun bestaan. In de eindexamenprogramma's is de wenselijkheid van de beeld/geluid combinatie opgenomen. Vasthouden aan audio-toetsing - met alle begrip voor de argumenten van beleidsmakers, toetsontwikkelaars en inspectie - lijkt nauwelijks meer verdedigbaar.

Aantekeningen maken groeide in de loop van het project geleidelijk aan tot een natuurlijk stuk gereedschap. Na sterk sturende opdrachten in het begin (hoe laat vertrok de trein?) via uitgebreidere, voorgestructureerde opdrachten (*Vul in het schema de klacht in van twee van de drie slachtoffers*) wordt de leerlingen

duct van de verwerkingsopdrachten. Het bleek voldoende te zijn om in de loop van het programma in sterkere mate rekening te houden met de mate van abstractie van het onderwerp, complexiteit van opbouw, spreektempo, en ideolect.

Opvallend is de uitgesproken positieve respons van de docenten *Frans*. Men heeft het gevoel dat er nu structuur in het programma zit. De waardering voor zinvolle activiteiten met ondertitelde programma's is hoog. Het belang van bewustwording van wat luistertraining betekent (bij docenten en leerlingen) wordt vaak genoemd. Voorlopige resultaten bij de toetsen stemmen hoopvol.

De roep om *aangepaste toetsing* is vaak gehoord. Voor Frans en Duits werd een toets ontworpen met video-input. De reactie daarop van leerlingen en docenten was positief. Voor het ontwerpen van een deugdelijke serie voortgangstoetsen lopende de uitvoering van het gehele bovenbouwtraject zal in de toekomst de expertise van het Cito onontbeerlijk zijn.

In de tranche voor het eindexamenjaar was het voor docenten moeilijk weerstand te bieden aan de leerlingenroep om 'veel te oefenen met de Cito-toetsen'. In de SLO-optiek is kennis maken met de toetsvorm natuurlijk onontbeerlijk. Bovendien voorziet het materiaal in tips om met de Cito-toetsen alternatieve leerlingactiviteiten uit te voeren. Een aantal projectdocenten viel in het eindexamenjaar terug op het praktisch uitsluitend aanbieden van Cito-toetsen. Vooral in de havo-afdelingen - waar daardoor eigenlijk maar een jaar restte, heeft dat afbreuk gedaan aan zicht krijgen op de effecten van het totaalprogramma.

De hardware-faciliteiten in de scholen zijn zo beperkt dat, ondanks de mogelijkheden voor zelfsturing die in het materiaal verwerkt zijn, de uitvoering veelal klassikaal geweest. Van suggesties om op grote schaal gebruik te laten maken van een walkman, is niet veel terecht gekomen. Wel is ervaring opgedaan met zelfstandig thuis werken op het terrein van extensief luisteren. De mogelijkheden die het materiaal biedt voor *feedback/evaluatie en reflectie* zijn dan ook onvoldoende uit de verf gekomen. Onder meer om deze reden blijft het een groot probleem voor de leerlingen om uitspraken te doen over hun eigen vorderingen, en een relatie te leggen met hun wijze van leren. Het project was in die zin dan ook een ambitieuze onderneming omdat op twee fronten tegelijk gewerkt werd: Het ging enerzijds om leerlingactiviteiten en een didactiek die voor veel docenten betrekkelijk nieuw waren. Anderzijds om inpassing in een studiehuis-context waarbinnen zelfevaluatie en reflectie op die veranderde aanpak belangrijke aandachtspunten zijn.

Noten

- 1 Parallel aan het project werd ook een traject schrijfvaardigheid beproefd in de praktijk. De ervaringen daarin opgedaan zijn vastgelegd in Thomas Peters' *Een vol bureaublad*, leerplan schrijfvaardigheid voor de moderne vreemde talen in de Tweede Fase (op aanvraag kosteloos verkrijgbaar bij het SLO-projectsecretariaat, telefoon 053 - 4840 285, e-mail a.ligtenberg@slo.nl). Een artikel over dit project van de hand van Hetty Mulder verschijnt binnenkort in *Levende Talen*. In 1998 werd het project gespreksvaardigheid afgerond. Het daarin ontwikkelde lesmateriaal voor Engels en Duits verscheen bij Thieme onder de titel *Im Klartext* resp. *On Speaking Terms*. Een handreiking voor organisatie, integratie en uitvoering van

- de handelingsdelen rond de vier vaardigheden verscheen dit voorjaar bij het SLO: Francis Staatsen en Thomas Peters, *De handen uit de mouwen* (op aanvraag kosteloos verkrijgbaar bij het SLO-projectsecretariaat)
- 2 Zie onder andere Jan Mets, *Het peil van de luistervaardigheid moderne vreemde talen*, in *Levende Talen* 491, juni 1994.
- 3 In *Levende Talen* 524, november 1997.
- 4 De bestaande Cito-toetsing zal op korte termijn op hoofdlijnen dan ook geen verandering ondergaan.
- 5 Vergelijk onder meer het themanummer 'Leergangen Wegen' van *Levende Talen* 536, januari 1999.

Han van Toorenburg

Combineerde SLO-activiteiten van 1980 tot 1995 met praktijkwerk aan de Regionale SG Brokkelde te Breukelen. Sinds die tijd fulltime aan SLO verbonden. Op dit ogenblik vooral betrokken bij SLO-projecten rond Arabisch, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks in de vernieuwde Tweede Fase v.o.

Dick Meijer

Is sinds 1991 fulltime in dienst van de SLO. Tot dat jaar ook werkzaam als docent Duits aan een scholengemeenschap in het Drentse Diever. Voorzitter van *Deutsch macht Spaß* en lid van het sectiebestuur Duits van *Levende Talen*. Binnen de SLO momenteel vooral bezig met het projecten rond vmbo en taalportfolio.

NTI is een erkende onderwijsinstelling voor afstandsonderwijs die al ruim 50 jaar aan de top staat en inmiddels meer dan 1.500.000 cursisten heeft opgeleid. Hiermee behoort NTI tot de grootste onderwijsinstellingen van Nederland.

Nederlands Talen Instituut

is op zoek naar

AUTEURS / REDACTIELEDEN m/v

Voor het ontwikkelen, updaten en corrigeren van lesmateriaal voor de volgende talen:

Engels, Frans, Duits en Spaans op mbo- en/of hbo-niveau

De werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd naast een volledige dagtaak en worden afgestemd op de beschikbare tijd. Men dient echter wel minimaal 8 uur per week beschikbaar te zijn.

Vereist:

Onderwijsbevoegdheid en uitgesproken ideeën waaraan een toonaangevende cursus moet voldoen.

Belangstelling?

Wij zien uw sollicitatiebrief met uw curriculum vitae graag binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad tegemoet.

Nederlands Talen Instituut
T.a.v. Mevr. C. Verkerke
Papenaan West 154
2254 AJ VOORSCHOTEN

NTI
BRENGT JE AAN DE TOPI